

SPORT JA KULTUUR

Paavo Kivine,

EOK olümpialiikumise divisjoni juht

Lugupeetud koosolijad!

Minu ettekanne kannab pealkirja "Sport ja kultuur". Kuid õigem oluks muidugi "Sport kui kultuur". Sest sport kahtlemata on omaette kultuur, on subkultuur muude kultuuriliikide seas. On olnud seda juba neist aegadest alates, kui vanad kreeklased oma areaali ehk kultuurimaailma laiendades ehtasid esimeste objektidena ikka nii amfiteatri kui staadioni. Need olidki peamised kultuurilised märgid, mis pidid neid eristama barbaritest. No ja nagu näeme, on spordirahvas taas kogunenud teatrisse. Veri veab venna ligi.

Niisiis kultuurist. Kui võtta kultuuri kui inimese mängulist eneseväljendust, siis mängivad ju nii kirjanik sõnaga, kunstnik pintsliga, muusik heliga kui sportlane oma kehaga. Selles tähenduses ollakse mängijad kõik. Siiski võivad nii sõna, kujutav kunst kui muusika jääda eri rahvaste ja kultuuride juures arusaamatuks, koguni vastuvõtmatuks. Ning üksnes kehakeel on universaalne keel, mõistetak kõigi rahvaste juures. Millest omakorda järeldub, et sport on ainus üleilmne vendluskultuur, kus jagatakse samu arusaamu ning väärtusi. Tõsiasi, mille suurejooneliseks kinnituseks on olümpiamängud, vanim, kauakestnuim, mastaapseim inimkultuuri avaldus aegade algusest peale.

Spordi ja muu kultuuriliikide seostest ja sidemetest võiks rääkida mõndagi. Võiksime viidata kasvõi olümpiamängude ava- ja lõputseremooniatele, unikaalsetele kunstilistele etendustele. Võiksime rääkida spordi ja sportlase kujutamises kaunites kunstides, kunstirahva spordihuvist ja vastupidi. Loodaks tõesti, et juba järgmisel taolisel foorumil astub üles mõni näitleja, kirjanik, muusik või kunstnik ning vahendab spordirahvale omapoolse nägemuse sellest, mis meid ühendab ning kuidas ühendab. Et aga täna on siin kõnetoolis siiski pigem spordimaailma esindaja, siis kõnelgem spordi omakultuurist.

Enne lubatagu siiski viidata ühele ohtlikuvõitu tendentsile. Sportlasel pole midagi selle vastu, et olla vend kunstnikule, kirjanikule, muusikule või näitlejale, kuna ta tunneb vaistlikult, et me kõik mängime sama mängu. Küsime: kas ka sportlast hoolitakse sellesse perre, kas tedagi võetakse kui venda? Teoreetiliselt ehk küll. Praktikas võib tekkida küsitavusi. Just nagu esimesel iseseisvusperioodilgi, kostab jälle vihjeid, nagu saaksid sportlased riigilt niipalju, aga kirjanikud ainult naapalju toetust. Või kui küsivad sportlased muusikute moraalset toetust enda üliolulisele projektile, kõlab vastuseks: meil endalgi kitsas käes, ei saa praegusel hetkel kuidagi teie heaks kaasa rääkida.

Mis see siis on? Kas igal tsunftil oma äri? Või on liiga kitsas riigi tekk? Või — mida ei tahaks küll uskuda —, kostab koguni kerget kiivust?

Jah, see igavene mõõtmise küsimus. Sportlane teab, et tema osa on nii karm nagu ei kellelgi muul. Ehk nagu ütles Björn Borg: „Kunstnikku ei kritiseerita nii karmilt kui tennisisti. Picassol ei olnud 3 — 5 võitude-kaotuste suhet van Goghiga vastu.” Keegi ei saa keelata muusikul X pidamast ennast maailma parimaks. Mingi vennaskond võib üles kiita kirjanik Y. Mood võib tõsta taevani kunstnik Z. Aga mitte keegi ei saa üles kiita, mitte mingi viguriga ei saa pidada maailma parimaks sportlast, kes hüppab kaks meetrit kõrgust. Sest muudel kultuurimaastikel on otsustajaks maitse, spordis aga mõõt. Kunst justkui jagaks indulgentse. Kinnitatakse: iga üksik rikastab omal moel kultuurimaastikku, ning riik olgu omalt poolt valmis seda maastikku väetama. Kaks meetrit kõrgust hüppavat sportlast ei toeta mitte keegi, aga kas tema ei rikasta spordimaastikku? Kas poolteist meetrit hüppavat laps ei tee seda? Lõpuks, kas juba nende eluhoiak pole omaette väärtus?

Möönan, et need on kiusakad küsimused ja ohtlikud arutluskäigud. Aga antagu andeks, kui juba meie kirjanikkonna juht esitab oma tsunfti sees küsimusi, kes on kirjanik ja kes ei ole seda mitte, ning küsib, mis on juhtunud rahva maitsega, siis tõepoolest: mis on juhtunud? Juhtunud on aga see, et kirjanduses-kunstis promob moodne meedia üksnes

skandaalsevõitu marginaalsust, spordis aga üksnes tippe ning kummalgi pool ei olda rahul. Tõsi, spordirahval nii traagilisi küsimusi esitada ei tule. Iga tekst ei ole tõepoolest kirjandus ja iga häppening ei ole veel kunst, kuid iga staadionil jooksev laps võib end kindlasti pidada sportlaseks, kolleegiks olümpiavõitjaga. Nende ainus erinevus on selles, et üks on trepi alumisel, teine ülemisel astmel.

Niisiis, õed-vennad muudel kultuurimaastikel, milleks tõugelda üksteisega sabas riigipiruka järele, pigem taotlegem ühel keelel ja meelel, et tükk sellest pirukast nimetusega kultuur saaks meile kõigile suurem.

Nüüd siis lubatust ehk mõni sõna spordi omakultuurist. Ehk teiste sõnadega: kuidas spordimaailm toimib ning kuidas ta näib, millised on suure spordiilma trendid ning kuidas kajastuvad nad meil siin?

Ma ei hakka loetlema, mida konkreetset on olümpiakomiteel spordi ning muu kultuuri seostamisel plaanis. Ma ei räägiks ka pikemalt aadetest, spordi vaimususest, ausast mängust. Küll rõhutaksin ma mitmekordse jõuga, et kõige aluseks on hoiak. Kui me ise võtame iseendastmõistetava, kõhklusteta, loomuliku hoiaku, et sport, mida teenime, ON kultuur ning mitte põrmugi halvem kui ülejäänud kultuur, oleme sellega määratlenud oma väärikuse ja oma vastutuse. Just nimelt ka vastutuse oma rahva tervikliku identiteedi hoidmise ning säilitamise eest.

Sest mõelgem, mis juhtuks, kui võtta inglastel ära kriket, leedulastel korvpall, uusmeremaalastel ragbi, hispaanlastel jalgpall või norralastel suusatamine? Kas pole nii, et sel juhul kaotaksid nad olulise osa rahvuslikust kultuuriidentiteedist? Ning igaüks võib ise lisada, millest ei loobuks mingi hinna eest eestlane.

Me räägime tippspordist, tervisespordist, lastespordist. Tippsport pakub tunnet, tervisesport pakub tervist, lastesport pakub lootust. Või siis teisest rakursist vaadatuna — riikliku tähendusega spordist, kommertsspordist ning igamehespordist. Riikliku tähendusega sport kaunistab riiki, kommertssport kaunistab kellegi rahakotti, igamehesport kaunistab tegijat ennast.

Kahel esimesel pole meil mõtet peatuda, neil peatub iga päev ja väga pikalt meedia. Räägime igamehespordist, millest moodne meedia ei räägi ka surma ähvardusel mitte. See on muide üleilmne probleem. Tsiteerin: "Spordiorganisatsioonide mureks on avardada liikumisharrastuse ja spordi pilti ühiskonnas nii, et tema hääli muutuks kuuldavaks, pilt nähtavaks ning organisatsioonisisene infovahetus toimiks. Lõviosa meediaväljundist pälvib tippsport. Noortesport, täiskasvanute liikumisharrastus ja madalama tasemega üldrahvalik võistlussport — ühtki neist me üldriiklikus tähelepanuorbiidid ei näe." Nõnda kirjutab Soome spordijuht.

Igamehesport ei ole toode ega müügiprodukt. Ta on just nimelt kultuur. Ning sellisena ei paku ta ajakirjandusele ainet. Kes võtaks kirjeldada reibast vanaprouat võimlemissaalis? Ta keha pole vähimalgi määral seksikas ning ta tegevuses puudub stoori. Pruugiks ta dopingut, oleks tal HIV viirus — hoopis teine lugu! (Aplaus.) Toorelt ja väikese liialdusega öeldes tundub pealt kahekümnesele reporterile, et üle kuuekümnesed võiksid olla juba surnud. Probleem on selles, et need üle kuuekümnesed ise on veendunud, et võiks veel elada küll ja küll. Nii põgenevadki nad oma üksindusest võimlemissaalidesse, üksteise seltsi. Neil on oma eluprojekt, nad tunnevad rõõmu. Sest noor tahab näida, vana aga olla.

Kujutlegem, et keerame korrakski omad kaamerad eemale Šmigunist, Budölinist, Poomist, Märtnist, Pertelsonist, Veerpalust, Noolest. Kas arvatakse, et nad hakkavad seepeale nutma? Või arvatakse, et kümned tuhandet tavalised spordiharrastajad ei tahaks korrakski oma nime ja tegevuse äramainimist? Öeldakse, et nende teod ei kõla, nende harrastus ei huvita. Ometi peavad just need kümned tuhandet tõelist kultuurivõitlust.

Võistlusmoment ning kõrgtasemel saavutused ei ole põrmugi kõigi inimeste liikumapanevaks

jõuks. Paljudele võib tippспорт tunduda liiga nõudlik, ähvardav, terviseohtlik, nüüd ka dopingukahtlane. Nad valiksid meeleldi pehmemad liikumismoodused. Nad sooviksid küll end mõõta, kuid väiksemas mõõtkavas, võrreldes omasugustega ning mitteprofessionaalsete oskuste raames, lihtsalt kogedes füüsilist erutust ning lihasrõõmu. Ning nõnda tekivadki ilmale uued spordialad ja laieneb traditsioonilise spordi mõiste. Surfamine, indiacca, saalihoki, rulluisutamine, aeroobika, sheiping, igasugused feng shuid ja nii edasi ja nii edasi. Mõeldakse välja uusi sportimisvahendeid, spordiriitusest saab ühtlasi moeriietus.

Tõsi, mõned fundamentalistid ei pea seda kõike spordiks. Võtab tõelistelt spordialadelt potentsiaalseid tegijaid ära, ütlevad nad. Vale, kusagilt ei võeta midagi ära, hoopis tuuakse juurde neid, kes seni pole mitte midagi harrastanud.

Saksamaal on loendatud juba 150 uut liikumisvormi. Rõõm omaenda tegevusest on selliste inimeste suurim tõukejõud. Suhtlemine, seltsielu elamine, ma-olen-keegi tunne — see on suur asi.

Samasugust suundumist näeb meilgi. Ehkki me oleme alles heaoluühiskonna teeotsal, on inimesed saanud üle esimesest kapitalismivapustusest ning ihkavad välja teisest argipäevast. Ehkki me seda enamasti ei näe ega kuule, on läinud liikvele tuhanded. Nad sõidavad rattaga, jooksevad, suusatavad, mängivad palli, käivad võimlemissaalides, matkavad, mõtlevad meilgi välja enneolematuid liikumisvorme. Ja ongi õige, aplausikoht. (Aplaus.) Iga liikumisviis olgu tervitav, ta on alati parem kui mittemidagitegemine. Iseasi, kas kõike seda peaks ka kohe aineliselt toetama. Omaalgatuslik entusiasm on väärtus omaette. Orienteerujad on siin parim näide. Juba ligi pool sajandit on nad palja entusiasmi toel oma asja ajanud — ning kiiduväärselt ajanud. Mis ei tähenda, et neid ei peaks toetama.

Ja ikkagi — toetusest. Soomes saavad isegi saapaviskajad sümboolset toetust. Meil... Riik ometi ei toeta liblikakogujaid, miks peaks ta toetama naise kandjaid, küsitakse. Põhimõtteliselt on muidugi õige, et oma armastusele tuleb siin elus ikka peale maksta. Siis tundub ta ka väärtuslikum. Kuid miski ei pea takistama riiki oma kodanikele eneseväljenduseks eeldusi loomast, ja las siis iga indiviid teostab ennast, kuidas soovib. Kultuuri ei saa vägisi teha, kultuuriks võib ainult tingimusi luua. Inimese sportlik eneseülesehitamine on kultuur selle kõige algsemas tähenduses.

Ning muidugi ja eeskätt lapsed. Kes neist on päästetud spordile, on päästetud muust. Kõik teised saavad endaga ikka hakkama, aga kui ei aidata kõige otsustavamal määral Katisid ja Matisid — vaevalt saab siis riigil olla tulevikku.

Täna tähelepanu eest!